

11 KUTATÁSTÖRTÉNET

A tájegység legfontosabb ásványi nyersanyaga a mecseki liász fekete-köszén, a radioaktív ásványtartalmú permi homokkő és a Villányi hegység krétakorú bauxitja (Nagyharsány).

Ezekon kívül nagy kiterjedésű felső seisi – alsó campili anhidrites és gipszes összlet ismeretes, azonban jelenleg nem művelik. A diabáztetek és a jura mészkövek érintkezésén néhol gyenge minőségű limonitos vasércet ismerünk. A kőszéntelepek paralikus köztes telepek, a permi homokkő és a bauxit száraz-földi eredetű üledékes kőzetek, az anhidrites-gipszes összlet sekélytengeri, lagunás kifejlődésű.

Ősi feljegyzések tanúsítják, hogy a tájegység területén elsőként művelt ásványi nyersanyag a vasérc volt. Egy oklevél szerint I. István király, a XI. század elején 20 „vasásót”, azaz ércbányászt adományozott a pécsváradi bencés apátságnak a „Monte de Ferreo”-n található vasérc bányászatára. Tudomásunk van arról, hogy a középkor folyamán később is több vashámor működött Pécs környékén.

A földtani kutatók figyelmét a Mecsek hegységre mégis a kőszéntelepek hívták fel. A hegység gazdag kőszéntelepeit már a XIX. sz. elején rendszeresen művelték. A Mecsek hegységről megjelent korai földtani leírások hazánk földtani megismerésének is első kútfoi [4, 7, 13, 21] közé tartoznak.

A múlt század 60-as éveiben a bécsi Földtani Intézet kezdte el az alsó liász kőszenes összlet térképezését (1 : 144 000). Az első részletes térképezés 1872 és 1876 között Böckh János és Hofmann Károly nevéhez fűződik (1 : 25 000). Az ÉNy-i neogén vidék térképezését Telegdi Roth Lajos és Mattyasovszky Jakab végezték. A mecseki kristályos alaphegység első feldolgozója Roth Samu, akinek ma is helytálló megállapításai alapul szolgáltak a későbbi kutatások számára. Ezenkívül számos kisebb-nagyobb tanulmány készült a Mecsek hegységről, vagy valamelyik részletéről.

1910-ben Vadász Elemér megkezdte a terület újratérképezését azzal a céllal, hogy a régi munkákat egységesítse. Munkájának eredményét 1935-ben a „Mecsek hegység” című monográfiában adta közre, amely 1 : 75 000 méretarányú színes földtani térképmellékletével máig is egyike a Mecsek hegység legjobb forrásmunkáinak.

A Mecsek hegység legújabb részletes térképező és fúrásos kutató munkálatai Noszky Jenő, Balogh Kálmán, Imreh László, Kilényi Tamás, Wein György, Nagy Elemér, Hetényi Rudolf, Hámor Géza, Gyovai László, Barabás Andor, Jámbor Áron nevéhez fűződnek (a Mecsek Földtani Kutatófúró Vállalat, a M. Áll. Földtani Intézet és a Mecseki Ércbánya Vállalat kutatói).

A Villányi hegységről beszámoló forrásmunkák közül legjelentősebb Rakusz Gyula és Strausz László „A Villányi hegység földtana” című monográfiája.

A rétegtani tagolás néhány legújabb fontos mozzanata: a szalatnaki szilur graptolita lelet meghatározása (Oravec János, Várszegi Károly) és a perm korszerű palinológiai-rétegtani felosztása (Barabásné, Stuhl Ágnes).

Az együttműködő intézmények számos kutatójának volt több kevesebb szerepe, ill. tevékenysége e monográfia létrejöttében. A munka oroszlanrészét

végzők nevét a tartalomjegyzékben feltüntettük, de itt megemlítjük a közreműködő kutatók teljesebb körét is: Elek István, Kárpáti Elemér, Klarianka Ferenc, Lendvai Károly, Miklós Gergely, Molnár Károly, Nagy Magdolna, Pollhammer Manóné, Reményi György, Szabó Gábor, Szederkényi Tibor, Tózsér Ottó, Zsille Antal.

Az újabb földtani munkálatok közül legjelentősebb a MÁFI és a MÉV térképezése. Ez 1 : 100 000 áttekintő és 1 : 10 000 részletes lapokból áll. Az 1 : 100 000 méretarányú lapnak és magyarázójának geofizikai megfelelője ez a monográfia.

A kőszénnel kutatásirányító szerepében 1953-tól kezdve az urán is osztozik. Ennek köszönheti a tájegység a jelenlegi viszonylag alapos szeizmikus és geoelektromos megkutatottságot.

A geofizikai kutatás történetét ebben a fejezetben még vázlatosabban közöljük, mert a geofizikai kutatásokról – a monográfia célkitűzésének megfelelően – részletes bibliográfiát adunk

Az első geofizikai mérések a tájegységen földmágneses- és Eötvös-ingamérések voltak. Ezeket a Magyar Amerikai Olajipari Rt. végezte 1935-ben. A mérések jellege regionális volt, célja: kőolajkutatás. 1952-ig a geofizikai kutatások célja általában a kőolajkutatás volt. A kőolajipar mind a mai napig érdeklődik a tájegység egyik vagy másik része (főleg a peremeken levő mélyebb medencerészek) iránt, azonban az 1953-ban elkezdődött nagy geofizikai kutatási programot – eltekintve az országos jellegű kutatásoktól – már 90%-ban a Mecsek hegység feketekőszene vezérelte. A maradék 10%-nyi kutatás célja vasérc, víz vagy mérnökgeofizika volt.

A vezérlő szerepet 1956 óta fokozatosan, manapság pedig már teljesen átvette az uránérces permi homokkő.

Összefoglalásképpen megemlítjük, hogy a tájegység területének gravitációs és földmágneses megkutatottsága 1 : 100 000 méretaránynak nagyjából megfelel. A szeizmikus és geoelektromos megkutatottság ennél lazább, de az egyöntetűség kedvéért a – főleg szeizmikus és geoelektromos mérésekből származó, földtanilag értelmezett – komplex medencealjzattérképet (2. mell.) is 1 : 100 000 méretarányban közöljük, mert így is meglehetősen megbízható áttekintő képet ad a medencealjzatról.

Az úgynevezett „északi pikkely” területén, valamint Cikó és Hosszúhetény között részletező (1 : 25 000 méretaránynak megfelelő) földmágneses kutatás van folyamatban a kézirat lezártakor. Ezt – részletező jellegénél fogva – a kutatás lezárása után máshol közöljük.

2 A GEOFIZIKAI KUTATÁSOK ELVI ALAPJAI

2.1 A TÁJEGYSÉG GEOFIZIKAI MODELLJE

Annak ellenére, hogy ezt a modellt most – mintegy a későbbiek logikai előzményeként – vázoljuk fel, tisztában kell lennünk azzal, hogy ez a modell a kutatások elején nem állt rendelkezésre, hanem a kutatások egyik eredményeként alakult ki.